

گزارش «شرق» از برخی مشکلات خبرنگاران به مناسبت ۱۷ مرداد

قلم‌های بی‌دفاع

گزارش

گزارش

نسترن فرخه: آدم‌هایی که شغلشان نوشتن است و دردهای پنهان جامعه را خوب می‌شناسند؛ این آدم‌ها از رنج‌هایی می‌نویسند که خودشان ملمو از آن هستند. خبرنگارها و روزنامه‌نگارهای بسیاری با وجود مشکلات اقتصادی بسیار زیاد، گاه با مسائل دیگری هم دست‌وپنجه نرم می‌کنند؛ محکومیت‌ها و تشکیک پرونده برای نوشتن گزارش و تولید خبر که دل‌بش تنها عملکرد حرفه‌ای آنها بوده، همچون نوشتن گزارش از آمار کرونا، اعلام خبر قتل کودک‌همسری و ماجراهای دیگر که هرکدام منجر به دردمس‌هایی برای خبرنگارها شده است.

ماجرایی که خیلی وقت‌ها علاوه بر پیچیده‌کردن فعالیت رسانه‌ای، به کناره‌گیری خبرنگارهای پراتگیزه از این حوزه هم منجر می‌شود. همچون ماجرای اخیر محکومیت سینا قلندری، خبرنگار لرستانی که به دلیل اعلام خبر قتل مینا سوری ۱۶ساله به دست همسرش محکوم شده است. حتی کامبیز نوروزی نایب‌رئیس انجمن صنفی روزنامه‌نگاران استان تهران اشاره می‌کند که قوانین موجود ما به هر حال حداقل‌هایی را برای روزنامه‌نگاران پیش‌بینی کرده ولی دستگاه‌های اجرایی قانون، در بخش‌های مختلف متأسفانه به این‌قوانین چندان توجه نمی‌کنند، پیش از آنکه به مقررات قانونی پایبند باشند به گرایش‌های سیاسی توجه می‌کنند و این بخشی از مشکل است. در واقع این شیوه عملا به روزنامه‌نگار ایرانی می‌گوید تو اجازه نداری بخش مهمی از وظیفه حرفه‌ای‌ات را انجام دهی و اگر انجام دهی باید متحمل سختی شوی، یکی از مشکلات دیگر، مشکل معیشتی یعنی حقوق صنفی روزنامه‌نگاران ایرانی است که متأسفانه به دلیل سیاست‌های بسیار غلطی که در ۱۰ سال گذشته بر مطبوعات ایران تحمیل شده، از خیرگزاری‌ها و پایگاه‌های خبری و روزنامه‌ها همه در وضعیت بسیار بغرنج اقتصادی قرار دارند.

همچنین در سال‌های اخیر، بسیاری از مسئولان، خبرنگارها را به افشای فساد تشویق می‌کنند که آن هم گاه منجر به مشکلاتی برای خبرنگار افشاکننده شده است. افشین امیرشاهی، روزنامه‌نگار و دبیر انجمن صنفی روزنامه‌نگاران استان تهران می‌گوید: بخشی از پرونده‌هایی که خبرنگارها درگیر آن هستند، پرونده‌های افشای فساد است و بسیار برای خبرنگارها دردمس‌ساز می‌شود. با وجود آنکه در

نگاهی به حقوق خبرنگاران

جای خالی مقررات حمایتی برای خبرنگاران افشاگر

۲) حق جست‌وجو؛ اولین و مهم‌ترین حق روزنامه‌نگاران در قوانین بین‌المللی حوزه مطبوعات، برخورداری از حق جست‌وجوی اخبار و اطلاعات، همچنین همراهداشتن ابزارها و ملزومات مربوط به این حرفه است. لازمه جست‌وجوی اطاعات توسط روزنامه‌نگاران این است که این افراد به صورت ناخوانده و هرچایی که فکر می‌کنند رویداد دارای ارزش خبری در جریان است، ورود کنند. بنابراین پیکیری‌های آنان نباید به مزاحمت، تجسس و جاسوسی تعبیر شود؛ زیرا وظیفه ذاتی، امری عادی و برحق برای این قشر است.

۳) حق تحلیل و تفسیر؛ این حق عمدتاً به آزادی انتقاد و بیان دیدگاه‌ها مربوط می‌شود و شامل آزادی اظهار دیدگاه‌های خبرنگار یا انعکاس دیدگاه‌های دیگران است.

۴) برخورداری روزنامه‌نگاران از استقلال در انعکاس اخبار و تحلیل‌ها در برابر مالک رسانه و هیئت تحریریه؛ بر اساس ماده ۳ قانون آزادی اطلاعات، هر شخصی حق دارد از انتشار یا پخش اطلاعاتی که به وسیله او تهیه شده ولی در جریان آماده‌سازی آن برای انتشار تغییر یافته است، جلوگیری کند، مشروط به آنکه اطلاعات مزبور به سفارش دیگری تهیه نشده باشد که در این صورت تابع قرارداد بین آنها خواهد بود. بر این اساس اگر مطلب تهیه‌شده روزنامه‌نگار پیش از انتشار تغییرات اساسی داشته باشد، صاحب اثر می‌تواند مانع از انتشار مطلب شود یا اعلام کند که این مطلب به نام او منتشر نشود و به اصطلاح امضای خود از اثر را پس گیرد.

۵) حق برخورداری از امنیت جانی؛ روزنامه‌نگاران در دنیا در معرض تهدیدهای مختلف جانی قرار دارند؛ قتل، زبوده‌شدن، تهدیدهای خشونت‌آمیز، ضرب و شتم از جمله مواردی است که خبرنگاران را تهدید می‌کند. دولت‌ها مکلف به برخورد با اقدامات خشونت‌آمیز علیه خبرنگاران و رسانه‌ها هستند و باید از آنان حمایت کنند و اجازه ندهند که کسی اعم از مقامات دولتی یا غیردولتی، مستقیم یا غیرمستقیم، امنیت جانی این افراد را تهدید کند. در کشور ما تهدید روزنامه‌نگار معمولاً در قالب گرفتن میکروفن، برخورد‌های توهین‌آمیز، بیرون‌کردن خبرنگاران از جلسات و

آنها می‌شود که قاعده حرفه‌ای روزنامه‌نگاری این است که روزنامه‌نگار باید از امنیت حرفه‌ای برخوردار باشد. متأسفانه در سال‌های طولانی هم این گرایش در سازمان‌های مختلف کشور نبود که امنیتی برای روزنامه‌نگار ایجاد کند.

نوروزی در رابطه با اینکه بیشتر پرونده‌هایی که برای خبرنگاران ایجاد می‌شود در چه حوزه‌هایی است، می‌گوید: این موضوع در سال‌های مختلف فرق می‌کند، ولی در چند سال اخیر روزنامه‌نگاران آزاد و روزنامه‌نگارانی که برای مؤسسات خبری معینی فعالیت می‌کنند، عمدتاً زمانی که در چارچوب وظایفشان حرف می‌زنند و روزنامه‌نگاران تحقیقی که در چارچوب روزنامه‌نگاری تحلیلی اطلاعاتی را منتشر کردند، خوشایند دولت‌مردان قدرت نبوده یا معمولاً با مشکل روبه‌رو شدند. تحت تعقیب قرار گرفتن یا تهدید شدند. شاید مهم‌ترین وظیفه حرفه‌ای روزنامه‌نگار بررسی و دسترسی به اطلاعات و انتشار اطلاعات باشد؛ در مواردی که اطلاعات محرمانه است، می‌پذیریم که نباید آن را افشا کرد. اما وقتی آن اطلاعات منتشر می‌شود به شکل‌های مختلف آن رسانه یا روزنامه‌نگار تحت فشار شدید قرار می‌گیرد و با مشکلاتی دست به گریبان می‌شود؛ در واقع این شیوه عملاً به روزنامه‌نگار ایرانی می‌گوید تو اجازه نداری بخش مهمی از وظیفه حرفه‌ای‌ات را انجام دهی و اگر انجام دهی باید متحمل سختی‌هایی شوی، یکی از مشکلات دیگر مشکل معیشتی یعنی حقوق صنفی روزنامه‌نگاران ایرانی است که متأسفانه به دلیل سیاست‌های بسیار غلطی که در ۱۰ سال گذشته به مطبوعات ایران تحمیل شده، از خیرگزاری‌ها و پایگاه‌های خبری و روزنامه‌ها همه در وضعیت بسیار بغرنج اقتصادی هستند. تیراز مطبوعات پایین آمده و توقعات برای مرعیعت رسانه از دست رفته و به

همین ترتیب توان اقتصادی رسانه‌ها شکلی پیدا کرده که شاید در تاریخ مطبوعات ایران بی‌سابقه باشد. در این بین یکی از گروه‌هایی که آسیب جدی می‌بیند و در این یک دهه هیچ همتی برای ترمیم وضعیت بحرانی آنها از سوی نهادهای مسئول مشاهده نشده است، خبرنگارها هستند.

افشای فساد برای خبرنگارها دردمس‌ساز می‌شود

افشین امیرشاهی، روزنامه‌نگار و دبیر انجمن صنفی روزنامه‌نگاران استان تهران، در مورد شرایط اغلب خبرنگاران و روزنامه‌نگارها می‌گوید: اگر وضعیت روشنی بود که در همین چار‌چوب قانونی می‌توانستیم کار کنیم، باید خوشحال بوده و به اصطلاح کلاهمان را بالا بیندازیم، اما از این جهت مشکل قانونی نداریم، بلکه مشکل بی‌قانونی داریم؛ یعنی مشکل نبود حکامیت قانون است و اگر این مشکل حل شود، دیگر مشکل قانونی وجود ندارد. الان نگاه کنید کجای دنیا تا اتفاقی می‌افتد در روزنامه را می‌بندند؟ اگر یک روزنامه مشکلی داشت، آن را محاکمه علنی کنند، مسئولان روزنامه هم از چیزی که نوشتند دفاع کنند، اما روزنامه را تعطیل می‌کنند. حتی اگر روزنامه‌نگار یا خبرنگار اشتباه هم نوشته، می‌توانند فرصت دهند تا در مورد نوشته خود حرف بزنند و دفاع کنند؛ یعنی به شکل مستقل و درست برخورد شود که در این مرحله خیلی مشکل داریم.

امیرشاهی اضافه می‌کند: اما توجه کنید که قانون آن چیزی نیست که یک قاضی اجرا می‌کند، چیزی است که اگر اجرا شد عرف و حقوق‌دان‌ها هم بگویند درست است. در حال حاضر نو نمونه یکی سینا قلندری که خبر قتل کودک‌همسری را رسانه‌ای کرد ولی برایش مجازات در نظر گرفتند و دیگری وحید اشتری که ماجرای سیسمونی‌گیت را اعلام کرد و برای او هم حکم در نظر گرفتند. این اتفاقات حتماً بر کناره‌گیری افراد از کار رسانه تأثیر دارد، اما این کناره‌گیری از کار رسانه از زاویه‌ای دیگر به امنیت شغلی و نبود امنیت حرفه‌ای برمی‌گردد؛ یعنی ما در امنیت شغلی و حرفه‌ای بسیار ضعیف هستیم و قانون ما در این زمینه بسیار ضعیف است. اینها همه در واقع جزء مشکلاتی است که دردمس‌ساز می‌شود. مثلاً خبرنگارها در حوزه‌های مختلف کاری به‌خاطر نوشته‌هایشان به مشکل می‌خورند. در کنارش بحث معاش هم داستان دیگری دارد، حقوق و بیمه‌های نامناسب، بلااثر شدن کار، حتی اگر یادداشتی بنویسیم که کامل در چارچوب قانون هم باشد باز می‌دانیم تبعات بسیاری خواهد داشت، برای همین مجبوریم کلمات را طوری بنویسیم که بعداً دردمس‌ساز نشود.

امیرشاهی می‌گوید: به لحاظ حقوقی، مشکل ما فقدان ضمانت اجرایی برای دسترسی به اطلاعات است. وظیفه مسئولان اطلاعات‌دادن است، اما آنها اطلاعات را محرمانه می‌کنند؛ یعنی تعداد چیزهایی که مهر محرمانه می‌خورد بسیار زیاد است که در دفتر مدیران و سردبیران از این مسائل زیاد داریم. بخشی از پرونده‌هایی که خبرنگارها درگیر آن هستند، پرونده‌های افشای فساد است و بسیار برای خبرنگارها دردمس‌ساز می‌شود. با وجود آنکه در ظاهر می‌گویند از افشاکری این مسائل حمایت می‌کنند، اما در سال‌های گذشته برای خبرنگارها دردمس‌ساز شده است.

مقام صالح قضائی و البته این امر نافی مسئولیت تهیه‌کنندگان و اشاعه‌دهندگان اطلاعات نیست. مطابق این ماده، مقام صالح قضائی می‌تواند روزنامه‌نگار را ملزم به معرفی منبع خبری کند در حالی که باید گفته می‌شد مقام قضائی در شرایط خاص و تعریف‌شده استثنائی حق دارد روزنامه‌نگار را ملزم به افشای منبع خبری کند.

برای مثال در قانون جریان آزاد اطلاعات آمریکا مصوب ۲۰۱۲، استثناهایی در حوزه تئوریسم و چند حوزه دیگر تعریف شده و به دولت و مقام‌های قضائی اختیار داده شده است که در موارد خاصی روزنامه‌نگاران را ملزم به افشای منابع خبری کنند. ۸) حق و حقوق مربوط به مالکیت‌های فکری؛ آثار تولیدی و گزارش‌های تحلیلی خبری و روزنامه‌نگاران مشمول حق مالکیت فکری می‌شود و یک خبرنگار حتی اگر حقوق مادی خود را به یک رسانه واگذار کرده باشد، از حقوق معنوی آثار خود برخوردار است.

۹) حق برخورداری از تضمین‌های دادرسی منصفانه؛ این مسئله عمدتاً برای روزنامه‌نگاران جنبه ارفاقی دارد و دادرسی این افراد، خاص و حمایتی است. یعنی باید از حق بلندی عودن محاکمات و حضور هیئت منصفه مردمی برخوردار باشند. در کشور ما جرائم مطبوعاتی و سیاسی باید به صورت علنی و با حضور هیئت منصفه رسیدگی شود که اگرچه اکنون در رسیدگی به اتهام‌های مدیران مسئول رسانه‌ها این‌طور عمل می‌شود اما در مورد روزنامه‌نگاران این‌گونه نیست؛ درواقع در حال حاضر، بعضی از قضات صرفاً جرائم مدیران مسئول را لمطبوعاتی می‌دانند و نه روزنامه‌نگاران را و از این‌رو به اتهامشان به صورت علنی و با حضور هیئت منصفه رسیدگی نمی‌شود که این مسئله یکی از اشکالات دادرسی روزنامه‌نگاران است.

ضرورت تدوین مقررات حمایتی برای خبرنگاران افشاگر

خبرنگاران در افشای اسناد مرتبط با تخلفات اداری و مالی باید موارد زیادی را رعایت کنند تا با دادگاه و احکام سنگین قضائی روبه‌رو نشوند. افشاکری فساد و گرفتاری برخی خبرنگاران در حواشی آن نشان می‌دهد باید در قوانین تغییراتی به وجود آید تا از خبرنگاران این حوزه حمایت شود.

برخی کشورها نظام حقوقی توسعه‌یافته و تدابیر قضائی مناسبی را در جهت ایجاد تسهیلات برای خبرنگاران حوزه شفافیت و مبارزه با فساد پیش‌بینی کرده‌اند. همین موضوع سبب می‌شود گزارشگر در پناه حمایت‌های قانونی قرار بگیرد. این حمایت‌ها گاه حتی سبب تشویق خبرنگار نیز می‌شود. بنابراین در دنیا به این اجماع علمی و عقلی رسیده‌اند که باید از خبرنگار حوزه شفافیت دفاع صورت گیرد.

۸	۳	۹	۲		
		۶			
۱				۳	
		۷			
۴		۳	۸	۷	۶
		۹			
		۷		۴	
			۱		
		۵	۴		
۷					

۸		۴	۵	۲						
		۲								
۴										۷
		۲	۴							
		۳	۱							۷